

Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΗΣ

Του Θανάση Κουρματζή

Η υπέρ δεκαετία που πέρασε από την υιοθέτηση του Ευρώ και της Ευρωζώνης, ως νομισματικό σύστημα, είναι μεν επαρκής χρόνος για μια πρώτη αποτίμηση αλλά ανεπαρκής για να διατυπωθούν τελικά συμπεράσματα σχετικά με το μέλλον του.

Η ιδέα του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος ήταν θετική και απόλυτα χρήσιμη για τη διεθνή οικονομία γιατί αμφισβητούσε το μονοπώλιο του αμερικανικού δολαρίου. Η παγκόσμια αποθεματοποίηση κεφαλαίων και συναλλάγματος είχε τώρα και μια πρόσθετη επιλογή η οποία διευκόλυνε και την απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου. Στο μέλλον είναι βέβαιο πως τα νομίσματα που θα παίζουν το ρόλο του αποθεματικού θα είναι ακόμα περισσότερα, λόγω των μεγάλων αλλαγών που συντελούνται στις διεθνείς ισορροπίες από την οικονομική δραστηριότητα των BRICs.

Αν έρθουμε όμως στην εξέταση της αρχιτεκτονικής πάνω στη οποία στηρίχθηκε το ενιαίο νόμισμα, θα διαπιστώσουμε μεγάλες αντιφάσεις στόχων και μέσων, προχειρότητες και λανθασμένες εκτιμήσεις.

Θα πρέπει εκ προοιμίου να υπενθυμίσουμε πως η οικονομική επιστήμη έχει εξετάσει το θέμα της ενιαίας νομισματικής περιοχής και έχει καταλήξει σε ορισμένα θεωρήματα. Μια νομισματική περιοχή μπορεί να λειτουργήσει επιτυχώς ή όχι όταν συντρέχουν διαρκώς και όχι ευκαιριακά, ορισμένες προϋποθέσεις. 1) η πρώτη προϋπόθεση συνίσταται στο γεγονός ότι η αγορά εργασίας τελεί υπό καθεστώς πλήρους κινητικότητας και ευελιξίας. 2

η

) το εμπόριο ανάμεσα στις χώρες που συμμετέχουν στην ενιαία νομισματική περιοχή οφείλει να αποτελεί τον μεγαλύτερο όγκο των συνολικών εμπορικών συναλλαγών ως προς το ΑΕΠ. 3

η

) οι οικονομικές και κοινωνικές δομές των χωρών που αποφασίζουν να συστήσουν νομισματική περιοχή, οφείλουν να μη παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις, ως προς τις αποδόσεις τους, από το μέσο όρο, γιατί έτσι θα εκδηλώνονταν ασύμμετρες διαταραχές. Με άλλα λόγια ο βαθμός οικονομικής ολοκλήρωσης των χωρών της περιοχής θα πρέπει να είναι επαρκώς ικανοποιητικός. 4

η

) τέλος, προϋπόθεση είναι ένα κοινό ή παρεμφερές δημοσιονομικό σύστημα των χωρών δυνάμει του οποίου θα αντιμετωπίζονται θέματα διαρκούς ανακύκλωσης κεφαλαίων ώστε οι λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές να εξελίσσονται και οι υπερθερνώμενες να εξυγιαίνονται.

Αν συντρέχουν αυτές οι τέσσερις γενικές προϋποθέσεις, τότε η θέσπιση ενιαίας νομισματικής περιοχής με σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, των χωρών που συμμετέχουν, θα λειτουργεί προς όφελος τους αυξάνοντας τα επίπεδα των αποδόσεων. Στην αντίθετη ή σε διαφορετική περίπτωση, θα προκαλούνται μακροοικονομικές διαταραχές που πιθανόν να οδηγήσουν σε διαφοροποιήσεις και οικονομικά χάσματα μέσα στην ίδια την περιοχή.

Αν προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τις θεωρητικές αρχές των «άριστων νομισματικών ζωνών» στη περίπτωση της ευρωζώνης, τότε ίσως πολλά ερωτήματα να εύρισκαν τις απαντήσεις τους.

Το ενδοευρωπαϊκό εμπόριο ενισχύθηκε με την «Λευκή Βίβλο» της ενιαίας αγοράς το 1992 αλλά όχι όσο αναμενόταν αρχικά. Υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις χώρες της ευρωζώνης στους δείκτες εξωτερικού εμπορίου ως προς το ΑΕΠ. Για παράδειγμα στην Ελλάδα ο δείκτης αυτός είναι 3,4% ενώ στις Κάτω Χώρες αγγίζει το 51,8%.

Σε ό,τι αφορά το εμπόριο μεταξύ των χωρών της Ε. Ένωσης αυτό κυμαίνεται στο 10 -20% του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα το 1986 βρισκόταν στο 14,3% ενώ το 2007 ανέβηκε μόλις στο 16% του Ευρωπαϊκού ΑΕΠ.

Πέραν αυτού, ο στόχος στην αρχή ήταν ότι θα έπρεπε να ισχύσει **ο νόμος της μιας τιμής**. Παρατηρώντας τις αγορές των ευρωπαϊκών χωρών ο κάθε απλός καταναλωτής μπορεί να διαπιστώσει ότι ο νόμος αυτός έχει πολύ περιορισμένη εφαρμογή. Αν εξαιρέσουμε τα ηλεκτρονικά προϊόντα που οι τιμές συγκλίνουν στο μέσο όρο, τα περισσότερα αγαθά εμφανίζουν μεγάλες αποκλίσεις τιμών από χώρα σε χώρα. Κλασικό παράδειγμα είναι οι τιμές των αυτοκινήτων. Η διαφορά τιμής μιας

BMW

520

i

στη Πορτογαλία και Γαλλία είναι 42%.

Σε ό,τι αφορά τώρα το κριτήριο της ευελιξίας μισθών στην αγορά εργασίας και τη κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, οι εξελίξεις που σημειώθηκαν εντός της ευρωζώνης είναι ακόμα πιο απαισιόδοξες. Αν και απελευθερώθηκαν οι διασυνοριακοί έλεγχοι, ωστόσο η αναζήτηση εργασίας από μια χώρα σε άλλη, είναι πολύ περιορισμένη. Σ' αυτό συνηγορούν λόγοι μη οικονομικοί κυρίως και σχετίζονται με τη διαφορά της γλώσσας και του διαφορετικού τρόπου διαβίωσης.

Ο βαθμός ευελιξίας στις αμοιβές της εργασίας ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει τις μετακινήσεις του εργατικού δυναμικού. Αυτό εξαρτάται από τον τρόπο που είναι οργανωμένα τα συνδικάτα και από τους πολιτικούς προσανατολισμούς των κυβερνήσεων. Αν σε μία χώρα έχουμε κεντρική διαπραγμάτευση των συνδικάτων με τις οργανώσεις των εργοδοτών τότε η αύξηση των ονομαστικών μισθών μπορεί να απορροφήσει τις επιβαρύνσεις από αυξήσεις τιμών ενώ αν έχουμε αποκεντρωμένη διαπραγμάτευση τότε ο πληθωρισμός μειώνει τα πραγματικά εισοδήματα.

ματα. πραγματικικρετικος συγκλυνΣτη περίπτωση του τρίτου κριτηρίου / προϋπόθεσης, δηλαδή της σύγκλισης των οικονομικών και κοινωνικών δομών, οι διαφορές ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης είναι ακόμα πιο έντονες. Αυτές της βόρειας Ευρώπης παράγουν προϊόν που στηρίζεται στα μεγάλα αποθέματα κεφαλαίου και στην εξειδικευμένη εργασία ενώ οι χώρες του Μεσογειακής Ευρώπης παράγουν προϊόν κατά το πλείστον εντάσεως εργασίας και μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις ανειδίκευτης.

Αυτό με τη σειρά του, δημιουργεί ανισορροπίες στα ισοζύγια πληρωμών, θα έλεγα και των δύο ομάδων χωρών. Γιατί και τα ελλείμματα και τα πλεονάσματα αποδεικνύουν ότι οι σχετικές οικονομίες που τα παράγουν δεν βρίσκονται σε γενική ισορροπία. Οι μεν πρώτες έχουν κοινωνικές ανάγκες πολύ μεγαλύτερες από αυτές που μπορούν να ικανοποιήσουν ενδογενώς ενώ οι δεύτερες πολύ λιγότερες από αυτές που είναι σε θέση να χρηματοδοτήσουν. Έτσι μπήκε σε εφαρμογή η πιο πρόχειρη αλλά κερδοφόρα λύση που βρέθηκε μπροστά. Οι ελλειμματικές χώρες δανείζονταν από τις πλεονασματικές ανεξέλεγκτα για καταναλωτικούς λόγους και μόνο, αφού αν δανείζονταν για παραγωγικούς αυτό θα αντέβαινε στα συμφέροντα των πλεονασματικών. Με άλλα λόγια θα επέφερε μείωση του προϊόντος των χωρών της βόρειας Ευρώπης καθώς και της απασχόλησης. Η αναπαραγωγή αυτού του φαινομένου για δέκα και πλέον χρόνια επέφερε την σημερινή κρίση χρέους ή πιο κομψά τις ασύμμετρες διαταραχές στην Ευρωζώνη.

Επί πλέον θα πρέπει να τονίσουμε πως οι σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες του ευρώ δεν επιτρέπουν στις χώρες να χρησιμοποιήσουν εθνικές νομισματικές πολιτικές με τις οποίες ίσως θα ήταν πιο εύκολη η διαχείριση των διαταραχών του ισοζυγίου πληρωμών και της δημοσιονομικής εκτροπής. Έτσι το ευρώ είναι πολύ ακριβό για της ελλειμματικές χώρες της περιφέρειας και πολύ φθηνό για εκείνες του ευρωπαϊκού κέντρου. Με άλλα λόγια εκείνο που θέλω να πω είναι, πως οι πλεονασματικές χώρες, αν έλλειπαν τα ελλείμματα των περιφερειακών, με τα εμπορικά πλεονάσματα που διαθέτουν θα είχαν ένα πολύ πιο ισχυρό ευρώ, γεγονός που θα εμπόδιζε αποφασιστικά την εξωστρέφεια και τις εξαγωγές τους.

Το τέταρτο κριτήριο / προϋπόθεση σχετίζεται με την απουσία ενιαίας ευρωπαϊκής

δημοσιονομική δομής. Πολλά και διαφορετικά φορολογικά συστήματα εμποδίζουν την ανακύκλωση κεφαλαίων για την παραγωγική ενίσχυση των φτωχότερων χωρών. Οι εμπνευστές του ενιαίου νομίσματος κατά τη δεκαετία του 1990, είχαν οραματιστεί πως η κινητικότητα των κεφαλαίων θα εξυγιάνε τις παραγωγικές δομές των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών αλλά φαίνεται πως δεν πήραν υπ' όψιν τους το θεώρημα της σωρευτικής κυκλικής αιτιότητας. Αυτό με απλά λόγια μας λέει, όπως θεμελίωσε ο Myrdal, πως περιοχές που είναι καθυστερημένες παραμένουν καθυστερημένες και περιοχές που βρίσκονται σε ανάπτυξη μπορούν να την επεκτείνουν. Άλλωστε και πιο πρόσφατα ο Π. Κρούγκμαν διατύπωσε την θεωρία πως όσο αναπτύσσεται η οικονομική ολοκλήρωση τόσο θα επέρχεται και η παρά πέρα περιφερειακή συγκέντρωση των κλάδων και όχι η διάχυση τους. Κλάδοι υψηλής ανταγωνιστικότητας θα ενισχύονται και μαζί τους οι χώρες που τους διαθέτουν ενώ κλάδοι με χαμηλή ανταγωνιστικότητα προϊόντων θα τείνουν να εξαφανιστούν από τις διεθνείς αγορές και οι χώρες που τους διαθέτουν θα περάσουν σε φάση παρατεταμένης ύφεσης.

Ο χρόνος που πέρασε από την εισαγωγή του ευρώ, μας αποκαλύπτει ένα πεδίο αντιφάσεων και δυσλειτουργιών της νομισματικής ζώνης, που οφείλεται κυρίως στη θεωρητική σύσταση της οικονομικής της αρχιτεκτονικής. Η θεωρητική βάση υιοθετεί την απρόσκοπτη λειτουργία των αυτόματων σταθεροποιητών ως το μηχανισμό εκείνο που οι μονεταριστές θεωρούν ότι μπορεί να αντιμετωπίσει τις διαταραχές τόσο στη ζήτηση όσο και στη προσφορά. Αυτό θα ήταν σωστό αν εξέλιπαν οι παραπάνω δυσαρμονίες μεταξύ της οικονομικής πραγματικότητας και της θεωρίας των άριστων νομισματικών ζωνών. Στη περίπτωση μας όμως, οι χώρες που συμμετέχουν στο ευρώ είναι γεμάτες από ακαμψίες σε κάθε οικονομικό πεδίο και η λειτουργία των αυτόματων σταθεροποιητών αν δεν ακυρώνεται, αποδίδει ελάχιστα και αργά.

Αξιζει νομίζω να αναφέρω ένα παράδειγμα για τον τρόπο που αποκαθίστανται οι διαταραχές με βάση τη μονεταριστική αντίληψη και η οποία βρίσκεται πίσω από τη πολιτική συγκρότησης της ευρωζώνης.

Ας υποθέσουμε πως για κάποιους λόγους αλλάζουν οι καταναλωτικές προτιμήσεις στην Ισπανία και Γερμανία. Έχουμε μια μείωση της καταναλωτικής ζήτησης στην Ισπανία και αύξηση στη Γερμανία. Στη πρώτη χώρα θα αυξηθεί η ανεργία λόγω της μειωμένης παραγωγής ενώ στη δεύτερη θα αυξηθούν οι μισθοί και θα μειωθεί η ανεργία λόγω της αυξημένης ζήτησης. Η κατάσταση αυτή μπορεί να διορθωθεί κατά τους μονεταριστές μέσω της ενεργοποίησης των αυτοματισμών. Η ευελιξία των αμοιβών και η κινητικότητα της εργασίας θα δώσουν λύση στο πρόβλημα. Στην Ισπανία οι μισθοί μειώνονται και στη Γερμανία αυξάνονται, αλλά αυτό θα τονώσει την παραγωγή στην Ισπανία και θα μειώσει την παραγωγή στη Γερμανία. Ταυτόχρονα θα μεταναστεύσουν εργάτες από την Ισπανία στην Γερμανία λόγω των καλύτερων αμοιβών και της ανεργίας. Οι κινήσεις αυτές θα επαναφέρουν την ισορροπία και την σταθερότητα που προκάλεσε η διαφορετική μεταβολή της ζήτησης στις δύο χώρες.

Η πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική. Οι μισθοί δεν έχουν την πλήρη ευελιξία να αυξάνονται και να μειώνονται κατά το δοκούν σαν φυσικά μεγέθη. Η δράση των συνδικάτων και άλλων φορέων της κοινωνίας εμποδίζουν την μείωση κάτω από ένα ιστορικό επίπεδο διαβίωσης το οποίο και αυτό ανακαθορίζεται συνεχώς. Λόγω πολιτιστικών διαφορών και διαφορών γλώσσας οι Ισπανοί εργάτες δεν μεταναστεύουν στη Γερμανία αλλά προτιμούν τα επιδόματα ανεργίας της χώρας τους.

Αν οι δύο χώρες δεν συμμετείχαν σε κοινή νομισματική Ένωση τότε η αντιμετώπιση των διαταραχών θα ήταν πιο απλή. Η Ισπανία θα μείωνε τα επιτόκια της δηλαδή θα υποτιμούσε το νόμισμα της για να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της ενώ η Γερμανία θα αύξανε τα επιτόκια της δηλαδή θα ανατιμούσε το νόμισμα της μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα και άρα θα μείωνε και τον πληθωρισμό που είχε προκληθεί.

Η συμμετοχή όμως μιας χώρας σε ενιαία νομισματική περιοχή, δεν επιτρέπει τη χρήση εθνικών εργαλείων νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Ενώ περιορίζονται οι επιλογές της ταυτόχρονα είναι υποχρεωμένη να υιοθετεί πολιτικές που εξυπηρετούν τις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες με τη προσδοκία ότι και αυτή θα φθάσει στο ίδιο επίπεδο. Η Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα είναι ο φορέας εκείνος που αποφασίζει τελικά για το είδος των πολιτικών των κρατών μελών.

Όμως οι πολιτικές που ακολουθεί η ΚΕΤ, είναι προσαρμοσμένες στις οικονομίες ορισμένων χωρών και ειδικά της Γερμανίας και των χωρών της Μπενελούξ. Κύριος στόχος της είναι η σταθερότητα των τιμών και η αποφυγή πληθωρισμού με κάθε τρόπο. Δεν την απασχολούν

καθόλου τα αναπτυξιακά ζητήματα ή η αναδιανομή του εισοδήματος ή η ανεργία. Ταυτόχρονα απολαμβάνει πλήρη ανεξαρτησία κινήσεων δηλαδή δεν υπόκειται στον έλεγχο πολιτικών οργάνων αν και το Διοικητικό της Συμβούλιο δεν διαθέτει εκλογική βάση.

Το φαινόμενο των ασύμμετρων διαταραχών που βρίσκεται σε έξαρση αυτή τη περίοδο εντός της ευρωζώνης, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από την ΚΕΤ. Τόσο γιατί δεν βρίσκεται στις καταστατικές της δικαιοδοσίες αλλά και γιατί βρίσκεται έξω από τους προσανατολισμούς της πολιτικής της. Για παράδειγμα έχει ανοίξει ένα χάσμα στο περιφερειακό Νότο και στο ευρωπαϊκό Βορρά. Οι δύο αυτές οικονομικές πραγματικότητες, όπως είναι λογικό, απαιτούν διαφορετικές πολιτικές οικονομικής διαχείρισης. Για να αποφευχθεί η φυγή κεφαλαίων ακόμα και τραπεζικών καταθέσεων από το Νότο που πλήττεται από τη κρίση, ο οικονομικός ορθολογισμός απαιτεί αύξηση των επιτοκίων κατά πρώτο λόγο. Η ΚΕΤ όμως πράττει ακριβώς το αντίθετο. Η Γερμανία έχει ανάγκη από ένα επιτόκιο της τάξης του 1,3% ενώ ο Νότος από επιτόκιο 7%. Η υψηλή ανεργία στο Νότο απαιτεί ένα αυξημένο επίπεδο δημοσίων παραγωγικών δαπανών για να αντιμετωπιστεί έστω και αν αυτό αυξήσει τις τιμές πάνω από το μέσο όρο της Ευρωζώνης αλλά η Γερμανία θεωρεί κάτι τέτοιο ως οικονομική εκτροπή γιατί θα απειλούσε την σταθερότητα των τιμών.

Τελικά το συμπέρασμα είναι πως η συνθήκη του Μάαστριχτ που στήριξε τη θεμελίωση των κριτηρίων της στο μονεταρισμό, λόγω της ήττας του κενσιανισμού, δεν μπορεί να παράσχει τα εργαλεία για την αντιμετώπιση της σημερινής κρίσης της ευρωζώνης. Αν συνεχισθεί η εφαρμογή της εκείνο που μπορεί μόνο να κάνει είναι να διευρύνει τα χάσματα και τις ασύμμετρες διαταραχές ανάμεσα στις δύο ομάδες χωρών, γεγονός που ασφαλώς απειλεί και την ίδια την ύπαρξη του ενιαίου νομίσματος.

Αν θα ήθελαν οι Ευρωπαίοι ηγέτες να διατηρήσουν στη ζωή το ενιαίο νόμισμα, θα έπρεπε να κινηθούν με διαφορετικό τρόπο. Η κρίση στο Νότο θα έπρεπε να αποτελούσε ευκαιρία ανασυγκρότησης και μεταρρύθμισης της ίδιας της Ευρωζώνης προς χάριν του βιοτικού επιπέδου των ευρωπαίων πολιτών και της ισχύος των οικονομιών. Αυτό σημαίνει πως θα έπρεπε να τροποποιηθούν τα κριτήρια του Μάαστριχτ ώστε να γίνουν και αυτά πιο ευέλικτα και να αλλάξει ο ρόλος της Κ. Ευρωπαϊκής Τράπεζας. Στους καταστατικούς της στόχους θα έπρεπε να συμπεριληφθούν και τα ζητήματα της Ανάπτυξης, της απασχόλησης και της παραγωγικής σύγκλισης των οικονομιών της ευρωζώνης.

Όπως εξελίσσονται τα φαινόμενα, το κόστος της συμμετοχής μιας χώρας στην ενιαία νομισματική περιοχή τείνει να γίνει μεγαλύτερο από το όφελος που προσκομίζει.

Από τα παραπάνω προκύπτει αβίαστα πως η ευρωζώνη δεν αποτελεί μια άριστη νομισματική περιοχή. Συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Για να μετατραπεί σε βέλτιστη με την κλασική έννοια, θα πρέπει να προχωρήσει σε εσωτερικές μεταρρυθμίσεις που θα εξασφαλίζουν όχι μόνο τη σταθερότητα των τιμών αλλά και τη σύγκλιση των επιπέδων της πραγματικής οικονομίας ανάμεσα στις χώρες μέλη, ώστε να πάψουν αυτές να παράγουν ασύμμετρες διαταραχές δηλαδή υπέρογκα ελλείμματα και υπερβολικά χρέη, από τη μία πλευρά και υπερβολικά πλεονάσματα από την άλλη.

Αυτό όμως είναι ένα μέρος μόνο της λύσης του προβλήματος. Η συνολική λύση θα έρθει μόνο αν εκπονηθεί ένα συνολικό ευρωπαϊκό σχέδιο ανασυγκρότησης και ανάπτυξης (ΣΑΑ) το οποίο θα περιέχει τρεις βασικούς άξονες: α) την παραγωγική εξειδίκευση των χωρών σε ανταγωνιστικούς διεθνώς κλάδους, στα πλαίσια ενός ευρωπαϊκού καταμερισμού εργασίας και πόρων, β) την διαφοροποιημένη δημοσιονομική πολιτική ανάλογα με τις ανάγκες των χωρών και γ) την υιοθέτηση χρηματοοικονομικών εργαλείων από την ΚΕΤ, η χρήση των οποίων θα αποτρέπει έγκαιρα τη γέννηση κρίσεων.

Αν έχει αποτύχει ο Κευνσιανισμός άλλο τόσο έχει αποτύχει και ο μονεταρισμός γιατί και οι δύο αποτελούν αμυντικές οικονομικές πολιτικές δηλαδή προτάσεις αντιμετώπισης κρίσεων. Γι' αυτό μακριά από προσκολλήσεις σε οικονομικά ιδεολογήματα, οι κυβερνήσεις οφείλουν να ανταποκριθούν θετικά στη κρισιμότητα των περιστάσεων και να δράσουν με γνώμονα την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης αν θα ήθελαν να κάνουν πράξη τα οράματα των παλιότερων ηγετών της για Ομοσπονδιακή Ευρωπαϊκή Ένωση.